

Relaties in een veranderende cultuur (1996)

Sieth Delhaas

Thema-avond Volksuniversiteit en samenwerkende kerken - Uden, 31 januari 1996

Inleiding

Zojuist heb ik u gevraagd om, voorafgaand aan de lezing, in groepjes van zes te praten over de vraag: is uw denken over relaties tijdens de laatste vijftientig jaar veranderd?

Zo ja, wat is die verandering?

Over relaties bestonden tot voor zo'n twintig jaar tamelijk vaste meningen. Een heel veld van normen en waarden omgaf dat begrip. Sinds - laten we zeggen - de cultuurcrisis van de jaren zestig en de daaropvolgende *seksuele revolutie* is er van alles veranderd. Het hele veld van relaties is overhoop gehaald. Verbrokken. Er hebben zich nieuwe eenheden gevormd. Toch is kennelijk het veld van relaties in de tussenliggende tijd niet tot rust gekomen. Daarop duidt niet alleen uw vraag aan mij om over relaties te komen spreken. Ook de verschijning van allerlei publicaties geeft aan dat men over relaties nog niet is uitgesproken. Dat wat betreft de meningsvorming. Maar ook, dat men met relaties nog niet is uit-geëxperimenteerd.

Ik zeg dit laatste omdat ik toevallig, toen ik over deze lezing met iemand sprak, attent werd gemaakt op een paginagroot interview in de NRC van jl. zaterdag over relaties. En precies vanochtend kreeg ik een uitnodiging om te spreken voor een thema-ochtend met als titel *Zin in het gezin?* Daarnaast bracht de post het *Tijdschrift voor vrouwenstudies*, waarin een verslag van een onderzoek naar *Werk en kinderen: dubbele belasting of een gezonde combinatie?*

Kortom: er is nog veel gaande rondom relaties.

Ik wil vanavond vooral met u kijken naar de vraag wat de oorzaak van die onrust rondom, over en binnen relaties zou kunnen zijn. Dit vanuit historisch-cultureel perspectief. En Vanzelfsprekend is daarin ook datgene begrepen wat mannen en vrouwen hebben meegekregen vanuit hun godsdienstige achtergrond.

Lectuur

Om mij te oriënteren over wat er in deze tijd over relatievormen wordt geschreven, heb ik uitgebreid in de bibliotheek gesnuffeld. Vooral heb ik gekeken naar tijdschriftartikelen. Ik kwam daar tot de merkwaardige ontdekking, dat er in de negentiger jaren nauwelijks - en dan heb ik het echt over slechts drie of vier artikelen - dat er nauwelijks meer over relatievormen is geschreven.

In de jaren tachtig zijn we met boeken en artikelen overspoeld. Zelf heb ik in '81 en '89 in opdracht van kerkelijke organen daar twee kleine boekjes over geschreven, maar er is nu een zeker zwijgen. Wel vond ik artikelen over problematieken: bijvoorbeeld homorelaties, die nog altijd als problematisch worden gezien, problemen in relaties tussen grootouders en kleinkinderen en hoe vriendschappen zich ontwikkelen in het leven van mensen.

Hierop kom ik later terug.

Veranderende wetgeving

Wanneer begon de onrust en onder welke omstandigheden?

De onrust is in de eerste plaats gekomen aan het eind van de zestiger jaren toen de zogenaamde democratiseringsprocessen op gang kwamen. Dat is één invalshoek. Een invalshoek van waaruit ergernissen luid en duidelijk werden uitgeschreeuwd. Een andere invalshoek, die minder aandacht kreeg, bestond al eerder. In 1965 wordt de Armenwet uit 1912 vervangen door de Algemene Bijstandswet (ABW). Deze wet was het sluitstuk van het Sociaal Zekerheidsstelsel, een stelsel dat gebaseerd is op de ideologie van huwelijk en gezin als hoeksteen van de samenleving.

Deze ideologie vind haar oorsprong in burgerlijke en christelijke opvattingen over de wijze waarop mensen dienen te leven, namelijk als gehuwd paar met kinderen. Daarbij heeft de man een betaalde baan buitenshuis en de vrouw zorgt binnenshuis voor man en kinderen. Deze huwelijks- en gezinsideologie is vastgelegd in 1838 onder de huwelijkswetgeving. En in 1926 komt er een wet waarin wordt vastgelegd dat de man officieel kostwinner is. Vanaf dat moment wordt er aan hem een gezinsinkomen uitgekeerd.

De bijstandswet uit 1965 brengt een stroom echtscheidingen op gang. Waarom? Deze wet van mevrouw Klompé, hoewel het een gezinswet is, biedt vrouwen die door de huwelijkswetgeving en de kostwinnerswetgeving, van een eigen inkomen waren afgesneden, de mogelijkheid door middel van een bijstandsuitkering, zich los te maken uit te zeer knellende huwelijksbanden.

Wat dat vrouwen heeft opgeleverd, laat de toenemende armoede onder vrouwen zien. In 1985 waren er 300.000 éénooudergezinnen in Nederland. Negentig procent van deze gezinnen heeft een vrouw als gezinshoofd. Tweederde deel van de alleenstaanden is gescheiden. De verwachting is, dat in het jaar 2000 één op de vijf gezinnen een éénooudergezin zal zijn. (uit: *Voor wie het wel geloven*, p. 12 e.v.).

De seksuele revolutie waarin ineens van alles moest kunnen, terwijl er voordien niet of nauwelijks over gevoelens en seksualiteit werd gesproken, heeft de burgerlijke moraal ingrijpend op zijn kop gezet. Ik denk dan aan allerlei leefvormen die werden uitgetoet, communes, waarbij iedereen met iedereen sliep, de partnerruil waar hele groepen, straten en buurten bij betrokken waren.

De christelijke moraal sukkelde daar achteraan, want in de christelijke milieus veranderde er maar mondjesmaat iets wat relaties betreft. Daar bleven de verandering vrije seks meer tot jongeren beperkt en keken de ouderen angstig, bezorgd of verbijsterd toe.

Relatiepastoraat

Ik zelf ben aan het eind van de zeventiger jaren betrokken geraakt bij de eerste beginselen van vrouwenpastoraat. Dit gebeurde vanuit mijn betrokkenheid bij de feministische theologie. Een groep vrouwen, regelmatig rondom dit thema bijeen op het vormingscentrum *Kerk en Wereld* te Driebergen, constateerde, dat de aanvankelijke openheid vanuit de kerken tegenover veranderingen in de leefwereld van vrouwen, eind van de jaren zeventig begon om te slaan in verwijten en tegenwerking. Kortom: feministische theologie kreeg van alles en nog wat dat binnen relaties, het gezin en de kerk misging, de schuld.

De werkgroep 'De Vrouw in Kerk en Samenleving' van de Raad van Kerken in Nederland stelde een sub-werkgroep *Huwelijkspastoraat* die met dez problematiek aan de gang ging. Ik was lid van die groep en wij hebben vanaf 1980 onderzocht wat de achterliggende oorzaken waren van die verwijten die de kerken maakten richting devrouwen die zich aangesproken voelden door feministisch theologie. Waren die verwijten terecht? Aan de hand van uitgebreide enquêtes zijn ruim honderd betrokken vrouwen ondervraagd. Zij beantwoordden de vragen open en uitgebreid. Van de bevindingen heb ik het boekje *Blikopener. Vrouwen spreken zich uit over huwelijk, relaties en pastoraat* geschreven, dat door de Raad van Kerken in Nederland in 1981 werd uitgegeven.

In de *Blikopener* werden thema's als het huwelijk, de verwachting en beleving daarvan, het begrip trouw, de seksualiteit- en -seksualiteitsbeleving, seksualiteit en geloof, gebondenheid en verbondenheid, jezelf kunnen en durven blijven, aan de orde gesteld.

De voorzitter van de sectie van de Raad van Kerken, de religieuze zuster Antoinette van Pinxteren, schreef in het voorwoord van deze *Blikopener*: 'Pastoraat is vanouds een zaak die door mannen behartigd wordt. Vanzelfsprekend kon de pastor eens en voorgoed formuleren hoe het christelijk leven behoorde geleefd te worden. Daarin werd het appèl van het evangelie in onze kerken vaak gesneden naar de maat van de menselijke middenmaat met een neiging naar verenging om mogelijke buitensporigheden onmogelijk te maken. Op deze wijze was het kerkelijk gebeuren te overzien: richtingwijzers werden vervangen door bordjes 'verboden toegang'. Dit gaf duidelijkheid, maar het leven verschraalde daarbij. (*Blikopener*, p. 5)

Seksuele revolutie

In deze enkele zinnen zitten veel aanwijzingen waarmee wij vanavond met de problematiek over relaties aan de gang kunnen.

- Pastoraat is vanouds een zaak die door mannen behartigd wordt. Vanuit de revolutionaire beweging van eind jaren zestig in Nederland, heeft zich een sterke vrouwenbeweging losgemaakt. Vrouwen die aan die opstandige beweging meegedaan hebben, vrouwen vaak uit niet kerkelijke milieus, ontdekten al gauw, dat de vrijheden die de jongemannen, studenten en mannen voor zichzelf opeisten, niet bedoeld waren voor vrouwen. Vooral binnen de

zogenaamde seksuele revolutie hebben vrouwen de nadelen van die ongelijkheid ervaren. Binnen de zogenaamde seksuele vrijheid die werd opgeëist gold de vrijheid meestal voor mannen en jongens en 'moest alles kunnen'.

Die klacht: wie heeft het voor het zeggen? en de praktijk van de man die de sterkste partij was, gold natuurlijk minstens zo sterk binnen christelijke kringen. Die mening werd vooral gewettigd met de Heilige Schrift en/of de kerkelijke traditie in de hand.

Als we spreken over mannen en vrouwen samen, dan zijn zowel vrouwen als mannen de dupe geworden van wat de kerk te zeggen had over de inhoud en de vorm van (seksuele) relaties. Ik citeer zuster van Pinxteren: 'Vanzelfsprekend kon de pastor eens en voorgoed formuleren hoe het christelijk leven geleefd behoorde te worden.' Hoe dat geleefd zou kunnen worden, of er variaties, andere mogelijkheden waren, daarover dachten vrouwen en mannen niet na. Konden er nauwelijks over nadenken, want het gezag van bijbel en kerk was stevig.

Bovendien was het gezag van de kerk verankerd in de staat. Zie de huwelijkswetgeving en het Kostwinnersbeginsel. Als dus in de jaren zestig de opstand begint tegen het gezag in de breedste zin van het woord, dan gaat er van alles wankelen.

Voor de discussie voor vanavond vind ik belangrijk wat Van Pinxteren verder schrijft: 'Doordat de kerk formuleerde hoe er geleefd behoorde te worden, werd het appèl van de Blijde Boodschap vaak toegesneden op de maat van de menselijke middenmaat.' Als je die woorden op de relaties van huwelijk en gezin betreft, wil ik de vraag stellen: hoe vaak zijn precies die relaties, binnen de instituten van huwelijk en gezin niet verworden tot de maat van menselijke middenmaat?

En die middenmaat waarin mensen gedwongen werden/worden te leven, heeft steeds de neiging mogelijke buitensporigheden onmogelijk te maken. Waarbij het doel bepalend is, zowel van kerk als staat: op die manier is het kerkelijk leven en de samenleving te overzien. Richtingwijzers die het Evangelie geeft, werden vervangen door bordjes 'verboden toegang'.

Buitensporigheden

Vandaag de dag zijn de buitensporigheden velen. En dan wil ik, het woord *buitensporigheden* niet in negatieve zin gebruiken. Integendeel, ik bedoel ze als mogelijkheden, die door de maat van de menselijke middelmaat in de toegestane samenlevingsvormen, voorheen niet aan de orde mochten of konden komen.

Heel wat mensen in onze tijd: bezorgde ouders, moralisten in kerk en overheid, pessimisten wat de toekomst betreft, degenen die het in economie en bedrijfsleven voor het zeggen hebben, die ook vooral, willen die *buitensporigheden* negatief duiden. Zij zijn of oprecht bezorgd, en dan denk ik dat het dan vooral om ouders gaat. Anderen, en dan gaat het vooral om beleidsmensen binnen instanties en instituten, vrezen een afname van eigen belang, toename van onrust, verstoring van de bestaande orde.

Er zijn in de jaren tachtig allerlei studies geschreven over het verschijnsel relaties. De uitkomst van die studies was totaal anders dan de voorgaande decennia. Misschien heeft u in uw boekenkast nog voorlichtingsboeken staan uit de jaren dertig en veertig over huwelijk, man en vrouw. Met die denkbeelden en aanwijzingen bent u wellicht zelf uw verbintenis gestart. In elk geval onze ouders. Ik sla zulke boeken er graag op na, want het eerste wat opvalt is, dat de man die het geschreven heeft, in zijn boek de mannelijke partner aanspreekt

over het hoofd - of lichaam - van de vrouw heen. Een enkele uitzondering daargelaten. En de man die het boek schrijft weet het allemaal precies.

In een onderzoek over de nieuwe ontwikkelingen dat in 1983 is uitgekomen¹, geven verschillende wetenschappers vanuit verschillende vakgebieden hen mening over de vraag: Waarom zoeken mensen een partner?

Waarom is dit onderzoek anders dan die uit voorgaande decennia? Omdat mannen en vrouwen eindelijk geleerd hebben en de vrijheid nemen om openlijk en onbevangen over hun gevoelens, emoties, wensen en verwachtingen ten aanzien van relaties en seksualiteit te spreken. Ze passen zich niet meer aan aan wat de pastor of de moralist hen voorschrijft. Ze gaan uit van de eigen mening.

Eén van de conclusies in het onderzoek is: Partners beginnen een huwelijk met de verwachting dat de kosten-baten-verhouding - men noemt dat gedragseconomie - van het samen-zijn gunstiger zal zijn dan die van het alleen-zijn. De relatie heeft een versterkende waarde op zich. Maar een huwelijk omvat vele gedragsuitwisselingen. Er zijn vele uitwisselingen mogelijk om de relatie te versterken en te bestendigen, maar anderzijds zijn er ook uitwisselingen mogelijk, die de relatie verzwakken.

Als het die kant uit gaat, zegt men dat het systeem zich ontwikkelt van een positieve beïnvloeding naar een *dwingend* beïnvloedingssysteem, waarin iedere persoon tracht positieve versterking af te dwingen in ruil voor negatieve versterkers. De uitwisselingen bestaan onder andere uit liefde, seks, status, financiën en zorg. Al die uitwisselingen hebben veel invloed op het zelfwaardegevoel.

Ik geef deze benadering van een huwelijk vanuit de invalshoek van de kosten-baten-verhouding, omdat die ons los kan weken van de kijk die wij vaak meegekregen hebben vanuit onze christelijke achtergrond van een huwelijk/relatie als van-god-gewild, waar de goddelijke zegen op rust enzovoort. Zware ladingen, die de betrokkenen enorm kunnen belasten.

Hoe wij deze visies in een steeds meer seculariserende wereld hebben losgelaten, de beeldvorming over huwelijk, gezin, relaties vanuit deze christelijke achtergrond blijven een zware claim leggen op onze kijk op relaties.

Ik wil nu graag naar de buitensporigheden toe.

- Een buitensporigheid kun je al noemen, als je na het overlijden van je partner, een nieuwe partner zoekt. Tot voor kort trouwden deze partners (m/v) met elkaar. Dat behoorde zo in onze kringen. Samenwonen hoorde typisch bij jongeren. Daar werd/wordt het al nauwelijks van geaccepteerd. Maar ouderen konden dat niet maken.
- Daarmee heb ik al een nieuwe buitensporigheid genoemd. Het ongehuwd samenwonen van ouderen. Mensen die hun partner verloren hebben door de dood. Mensen die hun partner verloren hebben door een scheiding. Dat ongehuwd samenwonen wordt in deze tijd van ouderen meer en meer geaccepteerd.
- Een buitensporigheid is de lat-relatie. Zowel oud en jong kiezen daar voor. Om allerlei redenen. Mensen die gehuwd zijn, jarenlang, die elkaar niet kwijt willen, maar niet meer dicht in elkaars nabijheid kunnen leven, zien een lat-relatie als een oplossing om hun huwelijksrelatie in stand te houden. Dan kun je allerlei andere redenen verzinnen voor

---

¹ Kooy, G.A., e.a. Eén plus één is twee, Waarom zoeken mensen een partner? (Utrecht 1983)

een lat-relatie. Afstand door het werk: de vrouw werkt in de ene plaats, de man een in een andere op afstand. Een lat-relatie is de oplossing. Bij elkaar wonen als er tijd voor is.

- Een buitensporigheid een bommoeder. Niet meer zo in de publiciteit, maar ze zijn er nog: vrouwen die voor het alleenmoederschap kiezen met een donorvader, al dan niet (later) bekend voor het kind;
- Jammer genoeg worden homomannen en lesbische relaties nog altijd als een buitensporigheid gezien. Tolerant is men in Nederland. Jawel, maar tolerant zijn betekent: de meerderheid staat het toe. Dat is heel wat anders dan de gelijkwaardigheid van relaties tussen mensen van hetzelfde geslacht erkennen. In dat opzicht kan het 'tolerante' Nederland nog wat leren van de Indianen van Noord Amerika, die homoseksualiteit als een absoluut gelijkwaardige gaardheid accepteren. In hun visie op al het geschapene, beschouwen zij homoseksuele mensen als één van de scheppingsmogelijkheden van de Schepper. En hoe zouden zij daar kritiek op kunnen/willen uitoefenen?

Als die homoseksuele paren dan nog een kind willen hebben, via natuurlijke of voortplantingstechnologische weg, dan staat Nederland toch wel weer op stelten. Ik weet niet hoe het er op dit moment met de wetgeving voorstaat, maar voor zover ik weet is het homoparen nog steeds niet toegestaan om een kind te adopteren.

- Een buitensporigheid nummer zoveel. Niet zo opvallend nog, maar steeds meer toenemend en in feministische kring gezien als een typisch feministische verworvenheid: het toenemend aantal partners waarbij de vrouw veel ouder, soms twintig jaar ouder is dan de mannelijke partner. Tot nu toe was het omgekeerde heel gewoon. Nu komt het andere aspect veel meer voor. Dit heeft zeker te maken met de toegenomen emancipatie van de vrouw. Haar zelfbewustheid. Haar toegenomen deelname aan de maatschappij. Ik denk daarbij vooral aan hoogopgeleide vrouwen en mannen, waarvan ik er diverse ken en die goede en langdurige relaties hebben.
- Een buitensporigheid de alleengaande vrouw. Vroeger, dan spreek ik van zo'n twintig, dertig jaar geleden, was een alleenstaande man een vrijgezel. Hij werd bekeken als een interessant figuur, vaak door vele vrouwen begeerd. Alleenstaande vrouwen werden gezien en zagen zichzelf vaak als niet-uitgekozenen. Want toen leefden we nog in de tijd dat mannen degenen waren die vrouwen vroegen en kozen.

In onze tijd kiezen zowel mannen als vrouwen bewust voor het alleen-gaan als leefwijze. Ook alweer om allerlei redenen. En dan spreek over mensen in allerlei leeftijdsfasen. Niet voor niets leeft meer dan zestig procent van Nederland buiten gezinsverband.

Misschien ben ik nog enkele buitensporigheden vergeten en weet u er nog meer.

Klad in relaties

Terugkomend op de toegenomen klad in relaties. Laten we die klad toch vooral niet zoeken in de afgenomen kwaliteit van normen en waarden in onze gemeenschap. Misschien is die er. Wie zal dat meten? Moralisten hebben de eeuwen door in elke tijd geroepen dat normen en waarden achteruit vlogen.

Laten we wel kijken naar onze verwachtingen van relaties. Die verwachtingen van relaties zijn in ons werelddeel, en ik wil de kring nog wat verkleinen, in onze Nederlandse cultuur, vrij hoog gespannen. Een kwaliteit van onze relatie, de basis ervan, is sinds de romantiek in de middenklasse toch de liefde. En het mondig worden van mensen, van de vrouw vooral, hebben de kwaliteitseisen doen toenemen. Dat legt een grotere claim - ik zeg: goddank - op de tweerelatie.

In onze cultuur leven wij bovendien met het ideaal van de humaniteit. Wij streven naar welzijn, naar een goed leven. Dat is trouwens ook een bijbels gegeven. De belofte van een land van melk en honing waar wij naar streven vooral in intermenselijke relaties.

Echter, dat streven gebeurt in een politieke en economische werkelijkheid die mensen steeds verder van dat ideaal afdrijft. Ons economische systeem vervreemdt mensen steeds meer van zichzelf. Vervreemdt mensen van zichzelf en van de zin van hun leven. Vervreemdende arbeid, productie van waren die niets toevoegen aan het menselijk leven, het afbreken van stelsels die de zorg voor de medemens garandeerden, het meebetalen aan wapensystemen die niet beantwoorden aan het ideaal van menselijkheid. Ingekapseld zitten in een economisch systeem dat enerzijds overvloed brengt en anderzijds medemensen ver weg en dichtbij in steeds grotere armoede brengt.

Deze druk op het ideaal van de menselijkheid door het politiek-economisch systeem legt een grote druk op relaties.

Daarbij kom ik terug op het onderzoek in het tijdschrift voor Vrouwenstudies, dat ik aan het begin noemde. Moederen en werk buitenshuis en je daar wel bij bevinden, schijnt alleen weg gelegd voor vrouwen met een zeer goede gezondheid en een mee-zorgende en evenveel verantwoordelijkheid nemende partner. Helaas zijn de gevallen veelvuldiger waarin vrouwen het moeten opgeven omdat de belasting te zwaar drukt en de werkgever en/of partner niet bereid zijn zich aan te passen aan een maatschappij, die het ook vrouwen toe wil staan mee te doen in het arbeidsproces om zich op deze manier een inkomen te verschaffen waarin zij een zelfstandige persoonlijkheid kunnen zijn.

De tegenkant van de overbelaste vrouw is het verschijnsel van de weglopende man. In Engeland heeft het al in de kranten gestaan. Ik denk dat het verschijnsel met de toenemende verslechtering van het sociale verzekeringsstelsel, hier eveneens snel zal opduiken namelijk: de nieuwe zwerver is een man tussen de dertig en vijftig jaar, goed opgeleid en tot voor kort succesvol in het leven. Hun vrouwen, die bellen naar de National Missing Persons Helpline,

hebben ongeveer het volgende te melden: 'Hij zei dat hij een eindje ging toeren' of 'Hij is nooit op zijn werk aangekomen'.

Het gaat om mannen die de druk van de politiek-economische omstandigheden niet langer aan kunnen, die sores hebben, niet praten en de druk niet meer aan kunnen. Ze kiezen voor de weg van de minste weerstand. Eén van de zwervers die de benen nam: een ontslagen man uit een gesaneerd bedrijf: 'Ik weet hoe de toekomst eruit zal zien. We moeten het huis verkopen. Mijn vrouw zal me verstoten. Mijn kinderen zullen me verachten.' Stilletjes verdwijnen is voor hem de enig eerbare oplossing.

De vrouw die dit artikel schreef waaruit ik citeer is Iteke Weeda. Zij werd met de volgende woorden door haar echtgenoot op het interview geattendeerd. 'Alsjeblieft, liefste, een interview over relaties. Iets voor jou.' De man vond het kennelijk niet de moeite om te lezen. Vond het integendeel specifiek iets voor zijn vrouw. Gegeven het vorige verhaal van de nieuwe Engelse zwerver en dit korte tweegesprek, zouden we ons, als het over relaties gaat ook eens kunnen afvragen: wie voelt, wie is en wie gedraagt zich als verantwoordelijk voor de relatie?

Het antwoord mag u straks in de discussie geven.

Veilige haven

Ondanks het feit, dat steeds meer mensen kiezen voor buitensporige relaties, wordt de druk vanuit overheid, kerken en commercie vergroot om het gezin in ere te herstellen. Of deze instituten gaan er helemaal aan voorbij, dat het gezin zo langzamerhand 'uit' is. U kunt het betreuren of niet, maar het is wel zo. Extra argwanend moet het ons dus maken waarom kerk, overheid en commercie zo druk doende zijn het gezin weer in ere te herstellen.

Het gezin als veilige haven is een achterhaald en dom voorwendsel sinds we steeds meer te weten komen over mishandeling, zowel psychisch, lichamelijk en seksueel, van vrouwen en kinderen door meestal mannelijke gezinsleden.

Argwanend mogen we best zijn naar de overheid, die enerzijds het gezinsmodel aan alle kanten tracht overeind te houden en anderzijds met wetgeving komt, zoals de Algemene Nabestaandenwet (ANW) en de 1990 maatregel, waarvan mensen, maar vooral vrouwen die het gezinsmodel trouw blijven, materieel gezien, slachtoffer worden.

Het bulletin over bevolking en samenleving van deze maand meldt: 'In Nederland is een politieke discussie gaande over de wenselijkheid om de aandacht voor gezinsvraagstukken via adequaat gezinsbeleid te versterken.' Iteke Weeda, Nederlands gezinssociologe nummer één vindt het eenvoudig fout om steeds maar van het gezin te blijven spreken, terwijl de realiteit van de relaties en de verlangens van mensen totaal anders zijn geworden.

Ik kom terug op het woord buitensporigheid. Kijk naar de betekenis van het woord. Deze is negatief. Buiten de vertrouwde sporen van degenen die dan kiezen voor de eenvormigheid van relaties. Dat is veilig. Behalve veiligheid, schenkt de eenvormigheid orde en rust in de samenleving. Als het woord buitensporig positief gewaardeerd wordt, bijvoorbeeld als uitdaging voor nieuwe mogelijkheden, dan opent het woord andere perspectieven.

Ik zou willen, dat mensen in het algemeen, zich minder zorgen maakten om het wegvallen van het gezin als instituut. Dat ze ook positief keken naar de buitensporigheden. Naar de

voorbeelden die mensen leven naast het gezin, als één van de meerdere mogelijkheden waarop mensen met elkaar kunnen samenleven.

Voor mij - en ik houd me sinds het begin van de jaren tachtig veel bezig met relatievormen - is deze tijd een periode, waarin je met mensen kunt praten over voor- en nadelen van relaties op deze of een andere manier.

Mijn vier kinderen hebben totaal verschillende samenlevingssituaties. Ik vind dat boeiend. Hoe hun leven zich ontwikkelt in de toekomst staat niet vast. Natuurlijk heeft dat nooit bij wie dan ook vastgestaan. Maar mensen dachten als kinderen eenmaal getrouwd waren, ze 'onder de pannen' waren. Dat idee heeft iedereen hopelijk los gelaten. Niet in een soort wanhoop. Maar met een positieve en nieuwsgierige blik op de toekomst.

Ik zie mijn aandeel in de leefwijze van mijn kinderen en van veel jonge mensen om mij heen, als een belangstellende en kritische toeschouwer en gesprekspartner in een tijd waar mensen serieus zoeken en oefenen welke relatievorm het beste bij hen past. Waar de kwaliteit van de relatie in de afwegingen meegenomen wordt en waarin die kwaliteit uitgaat boven de menselijke middelmaat.